

Anna Szafrńska

Uniwersytet Śląski w Katowicach

ORCID: 0000-0001-9797-2591

DOI: <https://doi.org/10.35464/1642-672X.PS.2019.2.11>

Nauczyciele z pogranicza polsko-czeskiego o swoich sąsiadach

Teachers from the Polish-Czech borderland about their neighbours

ABSTRACT: The recent years in Poland have brought some particular interest in Czechs, who have been for many years indicated as the most liked nation in the studies conducted by the Centre for Public Opinion Research (CBOS). Due to its political and administrative determinants, borderland is a space of sociocultural diversification. The intensity of contacts is regulated by legal solutions of international character. Borderland residents have much more possibilities of getting acquainted with their neighbours, also owing to the opportunity of obtaining transfrontier projects. Exploring the Polish-Czech borderland in her studies for many years, the author notices that the tendency towards the interest in Czechs, present in other regions of Poland, is not as strong in the borderland itself. The easy access to information and to establishing formal and informal contacts does not result in stronger interest. In the article, the analyses are presented of the results obtained in the studies carried out among teachers from the Polish-Czech borderland in the county of Cieszyn. The results were subjected to quantitative analysis and the provided empirical data were processed with the use of statistical methods. The research focus was on the surveyed teachers' activity in undertaking the participation in transfrontier projects and in seeking the knowledge concerning the neighbours. The author also wanted to find out how the teachers evaluated their own knowledge of Czech culture, art, tradition and cuisine.

KEYWORDS: Borderland, knowledge, teachers.

STRESZCZENIE: Ostatnie lata przyniosły w Polsce szczególne zainteresowanie Czechami, którzy od lat są wskazywani w ogólnopolskich badaniach prowadzonych przez CBOS jako naród obdarzany największą

sympatią. Pogranicze to przestrzeń, która ma różny charakter kulturowo-społeczny ze względu na uwarunkowania polityczno-administracyjne. Intensywność kontaktów jest regulowana prawnymi rozwiązaniami o charakterze międzynarodowym. Mieszkańcy pogranicza mają znacznie więcej okazji do poznania swoich sąsiadów, również ze względu na możliwość pozyskiwania projektów transgranicznych. Realizując od lat badania na pograniczu polsko-czeskim dostrzegam, że tendencja związana z zainteresowaniem Czechami – obecna w innych regionach Polski – nie jest tak silna na samym pograniczu. Łatwość dostępu do informacji, nawiązywania formalnych i nieformalnych kontaktów nie wpływają na tę ciekawość. W artykule przedstawiam analizy uzyskanych wyników badań realizowanych wśród nauczycieli na terenie pogranicza polsko-czeskiego – w powiecie cieszyńskim. Wyniki przeprowadzonych badań poddano analizie ilościowej, a w opracowaniu uzyskanych danych empirycznych zastosowane zostały metody statystyczne. Interesowała mnie aktywność badanych nauczycieli w zakresie podejmowania udziału w projektach transgranicznych oraz poszukiwania wiedzy o sąsiadach. Chciałam się również dowiedzieć jak oceniają własną wiedzę dotyczącą między innymi kultury, sztuki, tradycji czy kulinariów czeskich.

SŁOWA KLUCZOWE: Pogranicze, wiedza, nauczyciele.

Ostatnie lata przyniosły w Polsce szczególne zainteresowanie naszymi południowymi sąsiadami. W badaniach statystycznych od lat jest to jeden z najbardziej lubianych narodów świata. W roku 2011 sympatię do Czechów deklarowało 51% badanych (*Stosunek Polaków do...* nr 13/2011), trzy lata później odnotowany został minimalny spadek do 50% (*Stosunek Polaków* 2014), a po kolejnych trzech latach rekordowy wzrost do 59% (*Stosunek do innych* 2017). Wprawdzie rok 2018 przyniósł ogólne zmniejszenie sympatii Polaków do innych narodów, ale nadal właśnie Czesi są najbardziej lubiani – 44% deklarowanej sympatii (*Stosunek do innych* 2018). Ogromną popularnością cieszą się w Polsce klasycy literatury czeskiej, o czym świadczą liczne wznowienia takich autorów, jak: Bohumil Hrabal, Milan Kundera czy Karel Čapek, ale również mniej znanych: Ota Pavel czy Evžen Boček. Wiedzę o Czechach i Republice Czeskiej popularyzują również Aleksander Kaczorowski (2007, 2012, 2018), Leszek Mazan (2007), Mariusz Szczygieł (2006, 2010, 2012) czy Mariusz Surosz (2010). Ich publikacje – zwłaszcza M. Szczygła – mają wiele wznowień i szybko znikają z księgarskich półek. Rozwija się nieformalny ruch Czechofilów na portalach społecznościowych (*Jestem Czechofilem*)¹, na licznych blogach (*Czechy-okiem Czechofila; Czechofil; Český sen*). Bardziej sformalizowane działania prowadzą powołane stowarzyszenia, w których zrzeszeni są pasjonaci kultury, sztuki i codziennego życia czeskiego, jak np. Stowarzyszenie *Czuli barbarzyńcy* organizujące festiwal kultury czeskiej, konferencje, zapra-

---

¹ Na dzień 30.01.2019 r. strona miała 7542 polubień.

szające na prelekcje znawców Czech (Czuli barbarzyńcy). To zainteresowanie sąsiadem i pozytywne nastawienie sprzyjają nawiązywaniu kontaktów, chęci bliższego poznania. Jest to widoczne również w sytuacji poszukiwania atrakcyjnych miejsc wypoczynku, co przyjmuje chwilami formę masową, na którą gospodarze nie są przygotowani (Skalne miasto oblegane przez Polaków). Realizując od lat badania na pograniczu polsko-czeskim dostrzegam, że tendencja związana z zainteresowaniem Czechami – charakterystyczna w innych regionach Polski – nie jest tak silna na samym pograniczu. Łatwość dostępu do informacji, nawiązywania formalnych i nieformalnych kontaktów nie powodują tu zwiększonej ciekawości. W artykule przedstawiam analizy badań zrealizowanych wśród nauczycieli z terenu powiatu cieszyńskiego. Tekst został podzielony na cztery części. W pierwszej charakteryzuję teren południowego pogranicza, dalej przedstawiam ogólne założenia metodologiczne badań własnych, następnie opis i wyjaśnienie uzyskanych wyników badań. Całość kończą konkluzje.

Specyfika pogranicza

Przyjmuję za M. Kłoskowską, że pogranicze to terytorium usytuowane między dwoma obszarami państwowymi (lub regionalnymi), które cechuje przemieszanie o charakterze etnicznym lub narodowym będące efektem usytuowania w bliskości przestrzennej (1996, s. 125). Jest to przestrzeń, która ma różny charakter kulturowo-społeczny ze względu na uwarunkowania polityczno-administracyjne. Intensywność kontaktów jest bowiem regulowana prawnymi rozwiązaniami o charakterze międzynarodowym. Granica z Republiką Czeską jest najdłuższą granicą Polski – wynosi 796 kilometrów. Wzdłuż granicy wydzielono sześć Euroregionów, które łączą ze sobą nie tylko uwarunkowania geograficzne, ale również wspólna historia, podobna sytuacja społeczna i ekonomiczna. Na pograniczu polsko-czeskim nie ma fizycznej granicy, gdyż jest to obszar Schengen gwarantujący swobodę przemieszczania się. Przyjmując takie rozwiązania państwa zniosły kontrolę na granicach wewnętrznych, a jednocześnie ustanowiły granicę zewnętrzną strefy. Zasady strefy Schengen dotyczą m.in. ochrony granicy zewnętrznej, ochrony danych osobowych, współpracy pomiędzy służbami policyjnymi państw-sygnatariuszy, wydawania wiz cudzoziemcom, ekstradycji / wydawania osób między państwami członkowskimi (Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji). Takie regulacje prawne mogą przyczyniać się do nawiązywania bliższych relacji i budowania w strefie pogranicza tzw. „trzeciej wartości” (Mostwin 1995), świata, który nie jest sprowadzony do żadnej konkretnej kultury, ale zawiera w sobie elemen-

ty wywodzące się z różnych kultur, w którym następują interakcje. Pogranicze nie jest zatem tylko przestrzenią do nawiązywania kontaktów dla odmiennych kultur i społeczności, ale jest miejscem budowania nowej jakości tożsamości społecznej i systemów kulturowych (Gołdyka 2013, s. 12–13).

Każde pogranicze ma swoją specyfikę, gdyż jest warunkowane przez takie czynniki, jak: charakter relacji między mieszkańcami, otwartość na budowanie kontaktów międzykulturowych, stosunek do wspólnej historii i siła odzwierciedlenia jej w codzienności, czy kultura materialna i symboliczna danego rejonu. Na terenie polsko-czeskiego pogranicza charakter relacji w dużej mierze został ukształtowany właśnie przez czynniki o charakterze historycznym. To trudne sąsiedztwo (określenie Haliny Rusek 2004, s. 106) jest efektem szczególnie licznych konfliktów, sporów terytorialnych i ideologicznych mających swoje miejsce w przeszłości, a obecnie jest wynikiem ostrej polsko-czeskiej rywalizacji o przywództwo w Europie Środkowej. Przeszłość bez wątplenia ma wpływ na relacje polsko-czeskie na terenie Śląska Cieszyńskiego i utrudnia podejmowanie wspólnych inicjatyw zwłaszcza w sferze wrażliwej, na przykład w zakresie niektórych obszarów edukacji. Takie inicjatywy jak wspólne podręczniki dla gimnazjalistów, które powstały w euroregionie Silesia (Mika, Bělástová 2003) na Śląsku Cieszyńskim nie są jeszcze możliwe. Nie oznacza to jednak braku współpracy. Wręcz przeciwnie, w innych obszarach, także w dziedzinie edukacji, realizowane są bardzo intensywnie działania.

Dzisiaj liczne granice – tak jak właśnie polsko-czeska – mają charakter „zdematerializowany” i istnieją tylko w ludzkiej pamięci. Ale paradoksalnie te granice mentalne czasami trudniej jest przekroczyć, niż te materialne. Cykliczne działania, jak te realizowane na terenie Euroregionu Śląsk Cieszyński, na przykład o charakterze kulturalnym², mają uświadomić mieszkańcom wspólne wartości, możliwości rozwoju, ale też łatwość z jaką można nawiązywać kontakt. Współpraca transgraniczna – jak ta przywoływana w kontekście działań kulturalnych – ma na celu zniesienie wszelkich barier uniemożliwiających podejmowanie wspólnych działań i zapewnienie przepływu doświadczeń pomiędzy regionami z różnych państw. Współpraca międzynarodowa ma przyczyniać się do rozwoju gospodarczego, stąd wśród priorytetów stawia się na wspieranie działań zmierzających do podniesienia jakości funkcjonowania instytucji samorządowych, koordynacji rozbudowy infrastruktury po dwóch stronach granicy, ale podkreśla się także rolę rozwoju turystyki, a także kul-

---

² Konkretnymi przykładami są Kino na granicy – mające w 2018 roku już 20 edycję (<https://kinonagranicy.pl/>) oraz Międzynarodowy Festiwal Teatralny Bez Granic (do 2004 pod nazwą „Na Granicy”) ze swoją 18-letnią historią (<http://borderfestival.eu/>).

turowego i edukacyjnego rozwoju regionu (Gwizdała 2015, s. 449–450). Możemy rozpatrywać zróżnicowane sposoby budowania współpracy międzysąsiedzkiej w poszczególnych euroregionach, a jednocześnie obserwować różne sposoby wykorzystania przez mieszkańców potencjału pogranicza w poszczególnych częściach strefy granicznej. Bez wątplenia, zwłaszcza w tym drugim, indywidualnym przypadku, sposoby zachowania warunkowane są społeczno-kulturowymi doświadczeniami przeszłości. Współpraca jest realizowana zarówno na szczeblu samorządowym, jak i oddolnie w inicjatywach związanych ze środowiskiem lokalnym (stowarzyszenia, instytucje społeczne itd.). Ważne miejsce zajmują tu instytucje edukacyjne – zwłaszcza szkoły. Nauczyciele i uczniowie z terenu pogranicza, poprzez realizowane wspólne projekty transgraniczne, mają możliwość poznawania swoich sąsiadów, którzy funkcjonują w podobnym organizacyjnie, ale odmiennym narodowościowo i często kulturowo środowisku. Przyznawane środki na wspólne warsztaty, zajęcia terenowe, akcje sportowe i kulturalne mają sprzyjać poznawaniu sąsiadów, poszukiwaniu wiedzy i obalaniu stereotypów, które mogą przyczyniać się do tworzenia barier w nawiązywaniu bliższych relacji. Mieszkańcy pogranicza mają zatem znacznie więcej możliwości poznania swoich sąsiadów. Czy jednak faktycznie z tego korzystają?

Założenia metodologiczne badań własnych

Badania zostały przeprowadzone na terenie pogranicza polsko-czeskiego – w powiecie cieszyńskim. Wybór miejsca badań był celowy. Trzykrotnie koordynowałam projekty transgraniczne polegające na organizacji wspólnych działań dla nauczycieli z Polski i Republiki Czeskiej. Za każdym razem projekty cieszyły się ogromnym zainteresowaniem ze strony polskich nauczycieli, co przekładało się na szybki nabór, wysokie oceny w trakcie projektów, a po ich zakończeniu na sygnały od uczestników wskazujące na chęć udziału w kolejnym tego typu działaniu. To zainteresowanie nauczycieli, ich zaangażowanie w proponowane działania oraz opinie na temat korzyści ze wspólnej pracy nauczycieli z obu stron granicy stało się inspiracją do przeprowadzenia badań na większej grupie nauczycieli³. Chciałam sprawdzić czy poglądy reprezento-

---

³ W kontekście przytoczonych odniesień warto dodać, że owo pozytywne nastawienie – przekładające się na konkretne działania nauczycieli z Polski – miało w początkowych fazach projektów charakter jednostronny. Partnerzy ze strony czeskiej, którzy organizowali nabór, mieli ogromny problem ze znalezieniem chętnych nauczycieli do udziału w polsko-czeskich działaniach. Polska i Polacy byli opisywani przez nauczycieli i dyrektorów szkół usytuowanych na

wane przez nauczycieli zaangażowanych w projekty są zbliżone do tych podzielanych przez szerszą, reprezentatywną grupę osób pracujących w szkołach.

Łącznie na badanym terenie zostało rozdanych 600 ankiet, a ostatecznej analizie poddano 118 kwestionariuszy (część kwestionariuszy odrzucono ze względu na niekompletne dane; dużo kwestionariuszy nie zostało zwróconych). Badania realizowano w latach 2014–2016. Z uwagi na ogromne problemy z pozyskiwaniem danych od nauczycieli kilkakrotnie ponawiano próby dotarcia do badanych. Badana grupa jest reprezentatywna, a wyniki przeprowadzonych badań poddano analizie ilościowej⁴. W opracowaniu uzyskanych danych empirycznych zastosowane zostały metody statystyczne: testowanie statystycznej istotności różnic między zmiennymi – za pomocą testu χ^2 (χ^2), a do zmierzenia siły związku między zmiennymi użyto współczynnika V Cramera ($0 \leq V \leq 1$). Zastosowano program do analizy statystycznej zawarty w komputerowym pakiecie STATISTICA 10PL (Luszniewicz, Słaby 2008).

Wśród badanych dominowały kobiety (87,4%). Najliczniejsza grupa osób była w wieku powyżej 40 lat (49,1%), mniej liczna to nauczyciele z przedziału 31–40 lat (24,6%), a najmniej liczna, to najmłodsi – w wieku 20–30 lat (8,8%). Respondenci różnili się stażem pracy: 0–10 lat – 19,3%, 11–20 lat – 33,3% powyżej 20 lat – 35,1%. Większość badanych mieszka na wsi – 54,4%, w mieście – 29,8%.

Interesował mnie udział badanych nauczycieli w projektach transgranicznych oraz sposób poszukiwanie przez nich wiedzy o sąsiadach. Chciałam się również dowiedzieć jak oceniają własną wiedzę dotyczącą (między innymi) kultury, sztuki, tradycji i kulinariów czeskich.

Samoocena wiedzy nauczycieli z pogranicza polsko-czeskiego na temat Czechów i Republiki Czeskiej

Kilka pytań miało charakter zamknięty. Chciałam się dowiedzieć jakie jest nastawienie badanych do poszukiwania wiedzy o Czechach, ich ocena działań transgranicznych, deklarowane uczestnictwo w takich działaniach oraz częstotliwość kontaktów z południowymi sąsiadami. Zaskakujący był fakt, że respondenci pytani o to czy poszukują wiedzy o Czechach i Republice Czeskiej w zdecydowanej większości zaznaczyli odpowiedź negatywną (82,5%), a de-

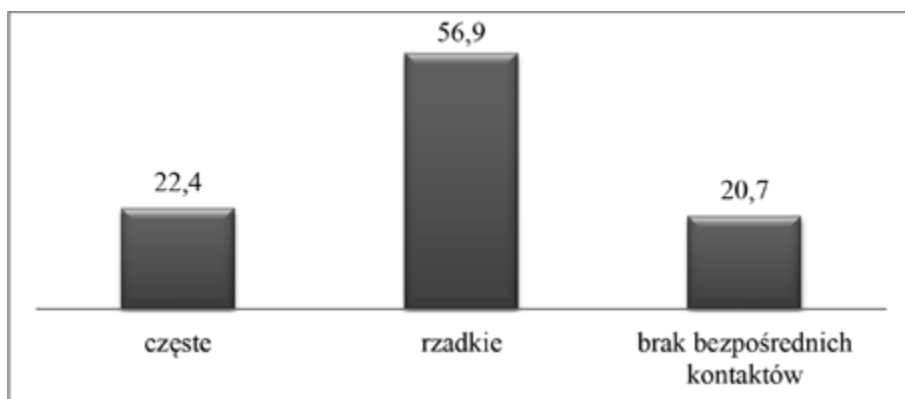
---

terenie pogranicza jako mało atrakcyjni, a często obawiano się podejmowania na warsztatach tematów historycznych i politycznych.

⁴ Badania były realizowane na potrzebę szerszych analiz, ale te prezentowane w artykule nie zostały tam zawarte. Pozostałe wyniki zostały opublikowane w: Lewowicki T. i in. 2017.

klarację poszukiwania takiej wiedzy złożyło zaledwie 17,5% badanych. Niemal wszyscy (98,1%) stwierdzili, że wspólne, transgraniczne projekty przynoszą korzyści, ale uczestniczyło w nich tylko 40,7%, co, na warunki na terenie powiatu cieszyńskiego, jest niskim odsetkiem.

Mieszkanie w strefie pogranicza stwarza możliwość do niemal codziennego kontaktu z osobami narodowości czeskiej. Mobilność ekonomiczna – poszukiwanie tańszych towarów i usług, przyczyniły się do naturalnej dwujęzyczności w sklepach po polskiej stronie granicy⁵ i obecności Czechów w miejscach handlowych, ale również tych związanych z kulturą czy sztuką. Zatem kontakt z obywatelami Republiki Czeskiej nie musi się odbywać poza naszym krajem. Żaden z respondentów nie zaznaczył jednak codziennego z kontaktami z sąsiadami, a niemal co 5 respondent (20,7%) stwierdził, że nie ma wcale bezpośrednich kontaktów – co może być zaskakujące w kontekście funkcjonowania na terenie pogranicza. Ponad połowa (56,9%) stwierdziła, że są one rzadkie, a tylko 22,4% badanych zaznaczyło odpowiedź częste (por. wykres 1).

Wykres 1. Deklarowana przez nauczycieli częstotliwość kontaktów z osobami narodowości czeskiej
Źródło: badania własne; 100% = 116.

Stwierdzono słaby związek między częstotliwością kontaktów z osobami narodowości czeskiej a deklarowanym poszukiwaniem wiedzy o południowych sąsiadach, dla której V Cramera = 0,261 (szczegóły w tab. 1). Wiedzy nie poszukują ci, którzy nie mają kontaktów z Czechami lub jest to kontakt okazjonalny – rzadki.

⁵ Po stronie czeskiej jest to wymóg związany z prawami mniejszości narodowej do dwujęzycznych napisów, a po polskiej rezultat narastającej liczby konsumentów przyjeżdżających na zakupy i w poszukiwaniu tańszych usług do Polski.

Tabela 1. Deklarowana częstotliwość kontaktów z osobami narodowości czeskiej a poszukiwanie wiedzy na temat Czechów i Republiki Czeskiej

			Czy poszukuje Pan/i wiedzy na temat Czechów i Republiki Czeskiej?		
			tak	nie	ogółem
Jak częste są Pani / Pana kontakty z osobami narodowości czeskiej?	częste	liczebność	9	16	25
		%	36,0%	64,0%	100,0%
	rzadkie	liczebność	9	56	65
		%	13,8%	86,2%	100,0%
	brak kontaktów	liczebność	2	21	23
		%	8,7%	91,3%	100,0%
Ogółem	liczebność	20	93	113	
	%	17,7%	82,3%	100,0%	

$\chi^2 = 7,691$ df = 2, dla $p = 0,021 < 0,05$

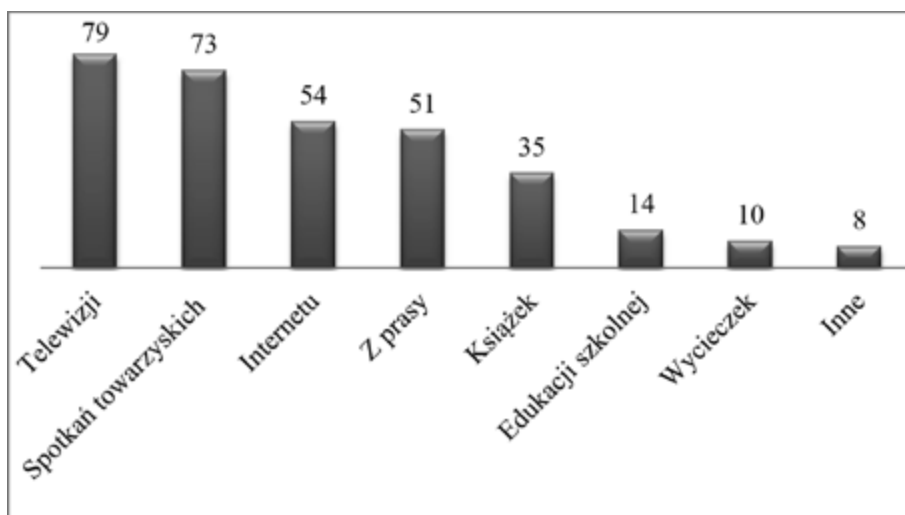
V Cramera=0,261

Źródło: badania własne.

Badani sami wiedzy nie poszukują, ale mieszkanie na pograniczu stwarza dodatkowe możliwości poznawania sąsiadów w sposób niezaplanowany. Pytałam zatem nauczycieli o to, czy jeśli mają wiedzę o Czechach i Republice Czeskiej, to z jakich źródeł. Najczęściej wskazania były związane z mediami – tu najliczniej (79 osób) zaznaczono telewizję, nieco rzadziej Internet (54 wskazania) i lokalną prasę (51). Liczne zaznaczono odpowiedź spotkania towarzyskie (73 wskazania). Mniej popularne są książki (35 osób), edukacja szkolna stała się źródłem wiedzy dla 14 nauczycieli, a wycieczki do Republiki Czeskiej dla 10 osób. Szczegółowe dane prezentuje wykresie 2. Istniała możliwość wielokrotnego wskazania, stąd dane nie sumują się do 100% i są prezentowane w ujęciu liczbowym.

Przed przystąpieniem do badań zakładałam, że respondenci mieszkający na pograniczu polsko-czeskim, mający od wielu lat możliwość codziennego kontaktu z południowym sąsiadem, czemu sprzyja również bliskość językowa, będą posiadali wiedzę z zakresu historii, tradycji, sztuki, czy kultury Czech. W kwestionariuszu zawarłam pytanie zamknięte, w którym prosiłam nauczycieli o dokonanie samooceny swojej wiedzy. Badani mieli wskazać na czterostopniowej skali (od *bardzo dobrze*, przez *dobrze*, *dostatecznie* do *nie znam*) jak oceniają swoją wiedzę z zakresu geografii, historii, języka, kulinariów i tradycji Czech. Najlepiej znana jest geografia. Wprawdzie tylko niespełna 2% respondentów zazaczyło ocenę bardzo dobrą, ale ponad 40% stwierdziło, że zna geografię Czech dobrze, a 45,1% dostatecznie. Do braku znajomości przyznało się 10,6% badanych nauczycieli. Żaden z respondentów nie stwierdził u siebie

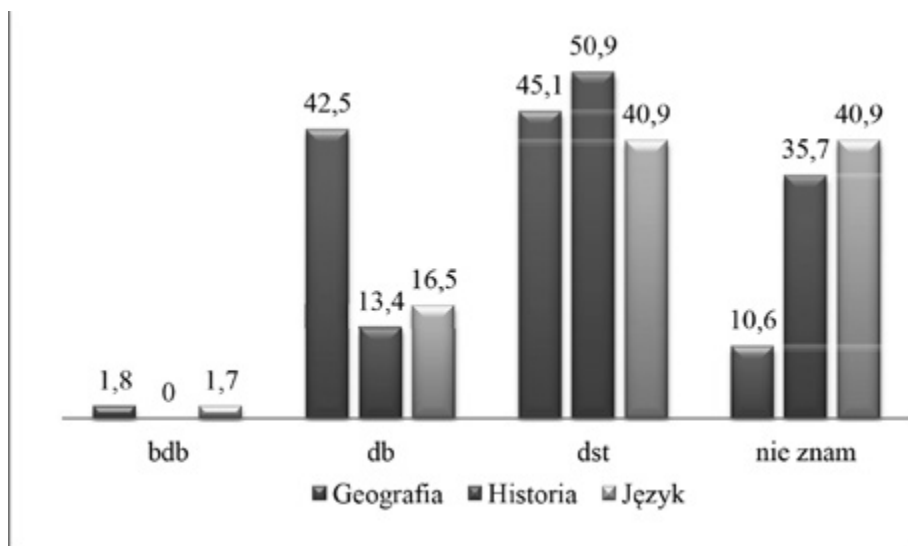

Wykres 2. Wskazania dotyczące źródła informacji na temat Republiki Czeskiej i Czechów

Źródło: badania własne.

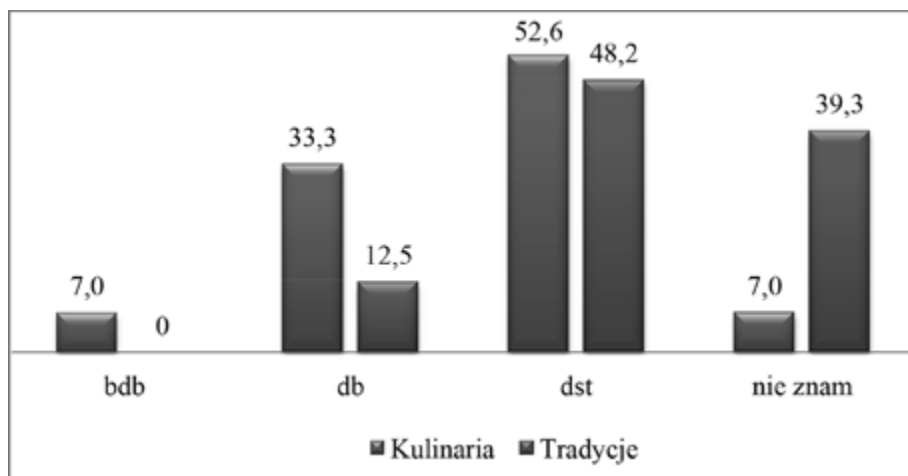
bardzo dobrej znajomości historii Czech, a tylko 13,4% badanych zaznaczyło ocenę dobrą. Ponad 50% stanowili nauczyciele, którzy stwierdzili u siebie dostateczną znajomość historii tego kraju, a ponad 35% zaznaczyło odpowiedź *nie znam*. Zaskakujące były odpowiedzi respondentów dotyczące znajomości języka czeskiego. Często można bowiem spotkać potoczną opinię o bliskości języków polskiego i czeskiego lub o łatwości nauki języka naszego południowego sąsiada. Na terenie powiatu cieszyńskiego odbierana jest telewizja (co najmniej kilka kanałów) i radio czeskie. Jednak ponad 40% badanych stwierdziło, że nie zna języka sąsiada, taka sama liczba respondentów oceniła ją na poziomie dostatecznym, a 16,5% na poziomie dobrym. Biegłe posługuje się językiem czeskim 1,7% spośród badanych nauczycieli. Szczegółowe dane prezentuje wykres 3.

Kolejnym zaskakującym wynikiem była samoocena znajomości kuchni czeskich. Wprawdzie były tu najliczniejsze, spośród prezentowanych danych, wskazane oceny bardzo dobrej znajomości (7%) tego obszaru, ale zaledwie 33,3% zaznaczyło ocenę dobrą, a ocenę dostateczną 52,6%. Mogłoby się wydawać, że mieszkanie na pograniczu stymuluje badanych do odwiedzenia sąsiadów i spróbowania ich kuchni. Tymczasem również ten obszar nie wydaje się zbyt interesujący dla badanych. W tej sytuacji wyniki odnoszące się do znajomości tradycji są adekwatne do prezentowanych wcześniej rezultatów. Żadna osoba nie zaznaczyła oceny bardzo dobrej, a zaledwie 12,5% ocenę do-

Wykres 3. Deklarowana samoocena wiedzy badanych nauczycieli z zakresu geografii, historii i języka czeskiego
 Źródło: badania własne.

brą. Najlichniesza grupa osób (48,2%) stwierdziła, że posiada wiedzę o tradycjach czeskich na poziomie dostatecznym, a niespełna 40% badanych zaznaczyła jej brak. Szczegółowe dane obrazuje wykres 4.

Wykres 4. Deklarowana samoocena wiedzy badanych nauczycieli z zakresu kulinariów i czeskich tradycji
 Źródło: badania własne.

Częstotliwość kontaktów jest, zgodnie z założeniami, czynnikiem warunkującym wiedzę badanych osób z poszczególnych obszarów. Przy czym różni się w tym zakresie poziom istotności statystycznej, który jest najwyższy dla samooceny znajomości języka czeskiego, dla której V Cramera = 0,355. Szczegółowe dane przedstawia tabela 2.

Tabela 2. Deklarowana częstotliwość kontaktów z osobami narodowości czeskiej a samoocena znajomości języka czeskiego przez badanych nauczycieli

			Jak częste są Pani / Pana kontakty z osobami narodowości czeskiej?			Ogółem
			częste	rzadkie	brak bezpośrednich kontaktów	
Ocena znajomości języka czeskiego	bardzo dobrze	liczebność	2	0	0	2
		% z język	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	dobrze	liczebność	8	10	1	19
		% z język	42,1%	52,6%	5,3%	100,0%
	dostatecznie	liczebność	14	26	6	46
		% z język	30,4%	56,5%	13,0%	100,0%
nie znam	liczebność	1	29	16	46	
	% z język	2,2%	63,0%	34,8%	100,0%	
Ogółem		liczebność	25	65	23	113
		% z język	22,1%	57,5%	20,4%	100,0%

$\chi^2 = 28,550$ $df = 6$, dla $p = 0,00 < 0,05$

V Cramera = 0,355

Źródło: opracowanie własne.

Języka czeskiego nie znają przede wszystkim osoby, które nie mają bezpośrednich kontaktów z osobami narodowości czeskiej lub są to sporadyczne spotkania.

Konkluzje

Mieszkanie w strefie przygranicznej sprzyja nawiązywaniu bliższych relacji z sąsiadami, umożliwia korzystanie z zasobów ekonomicznych czy kulturowych. Sposób budowania wizerunku sąsiada jest zależny od częstotliwości kontaktów. Bliskość geograficzna niekoniecznie musi jednak oznaczać większą chęć poznawania sąsiada. Być może wynika to z przeświadczenia, że skoro jest się tak bardzo blisko, to sam fakt powoduje znajomość, więc niczego nowego o sobie się nie dowiemy i niczego nie nauczymy się od siebie. Bardzo często to przeświadczenie blokuje chęć poszukiwania dodatkowej wiedzy i jej pogłębiania. Sprzyja to posługiwaniu się w praktyce życia codziennego,

a w przypadku nauczycieli również zawodowego, stereotypami. Stereotypy społeczne, czyli uproszczone kryteria klasyfikowania, zazwyczaj nie dotyczą ludzi nam znanych lecz obcych, gdzie istotną rolę odgrywają właściwości, które są łatwo obserwowalne, jak na przykład cechy fizyczne, pochodzenie społeczne, wyznawana religia (Kamińska-Feldman 2002, s. 186–187). W badaniach przeprowadzonych w grupie nauczycieli zaskoczyła mnie łatwość „portretowania” Czechów ze względu na proste cechy, takie jak wygląd i ubiór, i w bardzo wielu przypadkach ograniczanie się tylko do tego „powierzchniowego” obrazu (Szafrńska 2017, s. 84)⁶. Uzyskane wyniki wskazują, że najczęściej nauczyciele z badanej grupy nie wykazują własnej inicjatywy w poszukiwaniu wiedzy o sąsiedzie. Bliski sąsiad nie jest dla nich na tyle atrakcyjny, by interesować się jego historią, geografią czy tradycjami. Nawet w zakresie kulinariów wiedza badanych nauczycieli jest niska. Swoją wiedzę o sąsiadach na poziomie bardzo dobrym oceniło tylko 7% respondentów w odniesieniu do kulinariów i niespełna po 2% w zakresie geografii i języka. Jednocześnie odpowiedź „nie znam” udzieliło ponad 40% badanych w odniesieniu do języka, niemal 40% respondentów w odniesieniu do znajomości tradycji a ponad 35% do historii. W tej sytuacji szczególnego znaczenia nabiera aktywizowanie nauczycieli w zakresie wspólnych, transgranicznych działań. Moje dotychczasowe doświadczenia w tym zakresie wskazują, że osoby raz zachęczone do uczestnictwa niemal w 100% deklarują chęć udziału w kolejnych przedsięwzięciach. Rozbudzone zaciekawienie tym co bliskie, odkrycie nowych, interesujących elementów staje się zatem początkiem do budowania w strefie pogranicza przywoływanej wcześniej trzeciej wartości – przyjmującej często postać działań z zakresu edukacji międzykulturowej.

---

⁶ Czech ma „jasne, długie włosy związane w kucyk, podkoszulek, (jest) zadowolony, pijący piwo”. Do opisu wyglądu dodawane były również uzupełnienia związane ze stylem życia: „Faceci – długie włosy, dbają o zdrowie fizyczne, uprawiają sport”. Rozwinięte to zostało w innej wypowiedzi, w której nauczycielka tak przedstawia cechy charakteru / wyglądu typowe dla osób narodowości czeskiej: „Blond i ciemny blond włosów, mężczyźni z kitką z tyłu głowy, często kręcone lub krótkie włosy, a tył dłuższy. Nie przykładają większej uwagi do ubioru, i nie zwracają uwagi na ubiór innych. Bardzo interesują się sportem i sami go uprawiają. Częściej niż Polacy chodzą na sportowo...” Kobieta rzadko była przedmiotem opisu. Z nielicznych wypowiedzi wyłania się obraz Czeszek: „Atrakcyjne kobiety w dresie J”, „blondynka, bez cech szczególnych”, „długowłose blondynki skąpo ubrane, dekolt dość głęboki”, chociaż w kilku wypowiedziach podkreślony został „przesadny makijaż” i zamilowanie do świecidełek, a jedna z osób badanych była szczególnie krytyczna: „Kobiety lubią świecidełka (cekiny), ubierają się bez gustu – dopasowane leginsy w panterkę”.

Bibliografia

- Gołdyka L., (2013), *Pogranicze polsko-niemieckie jako przestrzeń socjalizacji*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa.
- Gwizdała J.P., (2015), *Euroregiony jako forma współpracy transgranicznej w Europie*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia”, 2(74).
- Kaczorowski A., (2007), *Praskie łowy*, Świat Książki, Warszawa.
- Kaczorowski A., (2012), *Praski elementarz*, Wydawnictwo Czarne, Wołowiec.
- Kaczorowski A., (2018), *Ota Pavel. Pod powierzchnią*, Wydawnictwo Czarne, Wołowiec.
- Kamińska-Feldman M., (2002), *Związki poznawczej indywidualności z efektem asymetrii w spostrzeganiu dystansów Ja–Inni jako miara stereotypów społecznych*, [w:] *Jednostka i społeczeństwo*, M. Lewicka (red.), Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk.
- Kłoskowska M., (1996), *Kultury narodowe u korzeni*, PWN, Warszawa.
- Luszniewicz A., Słaby T., (2008), *Statystyka z pakietem komputerowym Statistica Pl. Teoria i zastosowanie*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa.
- Lewowicki T., Szczurek-Boruta A., Szafrńska A., (2017), *Sfery życia duchowego dzieci, młodzieży i dorosłych – studium z pogranicza polsko-czeskiego. O nauczycielach, ich spostrzeganiu świata społecznego i aktywności*, t. 4, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego, Wydawnictwo Adam Marszałek, Cieszyn–Toruń.
- Mazan L., (2007), *Polska Praga, czyli dlaczego Matejko lubił knedle*, Oficyna Wydawnicza „Anabasis”, Kraków.
- Mika N., Bělástová Š., (2003), *Wspólne raciborsko-opawskie dziedzictwo. Podręcznik do edukacji regionalnej // Společné ratibořsko-opavské dědictví. Příručka k regionální výuce*, Gimnazjum nr 3 im. Augustyna Weltzla w Raciborzu, Racibórz–Opava.
- Mostwin D., (1995), *Trzecia wartość. O formowaniu się nowej tożsamości polskiego emigranta w Ameryce*, Wydawnictwo KUL, Lublin.
- Rusek H., (2004), *Wyszehradzkie sąsiedztwa. Przypadek polsko-czeski*, [w:] *Europa Środkowa: wspólnota czy zbiorowość?*, R. Zenderowski (red.), Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Surosz M., (2010), *Pepiki. Dramatyczne stulecie Czechów*, Wydawnictwo WAB, Warszawa.
- Szafrńska A., (2017), *Tak dalecy czy / i tak bliscy? Obraz Czechów w percepcji polskich nauczycieli*, „Rocznik Lubelski”, 3.
- Szczygiel M., (2006), *Gottland*, Wydawnictwo Czarne, Wołowiec.
- Szczygiel M., (2010), *Zrób sobie raj*, Wydawnictwo Czarne, Wołowiec.
- Szczygiel M., (2012), *Láska nebeská*, Wydawnictwo Agora S.A., Warszawa.

Źródła internetowe

- Český sen, <http://czeski-sen.blogspot.com/> (data pobrania: 30.01.2019).
- Czechofil, <https://czechofil.com/> (data pobrania: 30.01.2019)
- Czechy-okiem Czechofila, <https://czechofilgirs.blogspot.com/> (data pobrania: 30.01.2019)
- Czuli barbarzyńcy, <http://www.czulibarbarzyncy.net.pl/> (data pobrania: 30.01.2019)
- Jestem Czechofilem, <https://www.facebook.com/czechofile/> (data pobrania: 30.01.2019)
- Kino na granicy, <https://kinonagranicy.pl/> (data pobrania: 30.01.2019)
- Międzynarodowy Festiwal Teatralny Bez Granic, <http://borderfestival.eu/> (data pobrania: 30.01.2019)

- Skalne miasto oblegane przez Polaków...*, <http://natemat.pl/237239,skalne-miasto-polacy-oblegajaczeska-policja-zamyka-przejscie-graniczne> (data pobrania: 30.01.2019)
- Stosunek do innych narodów*, 2017, Komunikat z badań CBOS nr 21, https://www.cbos.pl/SPI-SKOM.POL/2017/K_021_17.PDF (data pobrania: 30.01.2019)
- Stosunek do innych narodów*, 2018, Komunikat z badań CBOS nr 37, https://www.cbos.pl/SPI-SKOM.POL/2018/K_037_18.PDF (data pobrania: 30.01.2019)
- Stosunek Polaków do innych narodów*, 2014, Komunikat z badań CBOS 20, https://www.cbos.pl/SPIKOM.POL/2014/K_020_14.PDF (data pobrania: 30.01.2019)
- Stosunek Polaków do innych narodów*, 2011, Komunikat z badań CBOS BS. 13, https://www.cbos.pl/SPIKOM.POL/2011/K_013_11.PDF (data pobrania: 30.01.2019)
- Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Schengen – informacje, <https://www.mswia.gov.pl/pl/aktualnosci/5087,dok.html> (data pobrania: 30.01.2019)